

Урбанізація як тенденція розвитку суспільства: міжнародний аспект

Бакуліна Г.Ю.

студентка факультету міжнародних економічних відносин
Ужгородського національного університету

У статті окреслено теоретичні підходи до пояснення сутності урбанізації як тенденції розвитку міжнародного суспільства. Розглянуто чинники, які впливають на розвиток урбанізації. Охарактеризовано розвиток урбанізаційних процесів у різних країнах світу. Визначено потенційний вплив урбанізаційних процесів на навколишнє середовище.

Ключові слова: урбанізація, риси урбанізації, урбанізаційні процеси, рівні урбанізації, населення.

Бакулина А.Ю. УРБАНИЗАЦИЯ КАК ТЕНДЕНЦИЯ РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВА: МЕЖДУНАРОДНЫЙ АСПЕКТ

В статье обозначены теоретические подходы к объяснению сущности урбанизации как тенденции развития международного общества. Рассмотрены факторы, влияющие на развитие урбанизации. Дана характеристика развитию урбанизационных процессов в различных странах мира. Определено потенциальное воздействие урбанизационных процессов на окружающую среду.

Ключевые слова: урбанизация, черты урбанизации, урбанизационные процессы, уровни урбанизации, населения.

Bakulina H.Y. URBANIZATION AS A TREND TO SOCIETY DEVELOPMENT: INTERNATIONAL ASPECTS

The article outlines theoretical approaches to explaining the essence of urbanization as a tendency for the development of international society. The factors influencing the development of urbanization are considered. The development of urbanization processes in different countries of the world is described. The potential impact of urbanization processes on the environment is determined.

Keywords: urbanization, features of urbanization, urbanization processes, levels of urbanization, population.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Великі і малі міста знаходяться в центрі стрімко мінливої світової економіки. Вони є причиною і наслідком світового економічного зростання. У всьому світі міста ростуть тому, що люди переїжджають із сільських районів у пошуках роботи, можливостей поліпшення умов життя і заради кращого майбутнього для своїх дітей. Уперше в історії людства вийшло так, що більше половини світового народонаселення проживає в містах, а це понад чотири мільярди людей. Сьогодні близько 55% населення світу мешкає у містах. Щодня в міста переїжджають близько 180 000 чоловік. Експерти вважають, що до 2050 року цей показник зросте до 68%, тобто ще 2,5 мільярдів людей переберуться до міста, при цьому близько 90% цього збільшення відбудеться в Азії та Африці. Згідно з даними ООН, до 2050 року в містах будуть проживати 2/3 жителів планети [1; 2].

Отже, урбанізаційні процеси у світі за останні десятиріччя сформувались в один із головних факторів соціально-економічного

розвитку як окремих регіонів, так і національних економік.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Науково-методичний базис щодо урбанізаційних процесів сформували такі зарубіжні вчені, як В. Шукла, Д. Харві, П. Нокс, Л. Маккарті та ін. Дослідженням сутності поняття урбанізації (з точки зору географічного складника) займалися М.Ф. Аверкіна, І.В. Гукалова, Н.В. Омельченко, Д.М. Кузьменко, К.Ю. Сегіда, Є.Н. Перцик та ін. Серед сучасних дослідників процесів урбанізації можна виокремити Д.С. Бірюкова, С.І. Дорогунцов, В.В. Шкуро та інші.

Інформаційну базу дослідження також складають звіти наукових журналів, інформаційних агентств, статистичні дані Організації Об'єднаних Націй та Центрального розвідувального управління.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – дослідити сучасний розвиток урбанізаційних процесів у світі, ознайомитись з основними чинниками, що впливають на процес урбанізації, розглянути

сучасні риси урбанізації та вплив урбанізаційних процесів на навколишнє середовище.

Для досягнення мети визначено такі завдання:

- розкрити сутність поняття «урбанізація» та охарактеризувати її особливості;
- розглянути етапи та чинники розвитку урбанізації;
- проаналізувати сучасний стан урбанізаційних процесів;
- дослідити проблеми впливу урбанізаційних процесів на навколишнє середовище.

Досягнення основної мети і вирішення завдань здійснюється за допомогою таких методів, як аналіз, узагальнення, класифікація, графічні методи, системний та порівняльний аналіз.

Викладення основного матеріалу дослідження. У світі все більше людей надають перевагу життю в міських районах перед сільськими. Вони вважають, що, проживаючи в місті, матимуть більші перспективи для саморозвитку, для кар'єрного зросту та ін. Цей процес переходу людей із сільської місцевості до міста має назву «урбанізація».

Урбанізація – це поступова зміна місця проживання людського населення із сільської місцевості до міських районів у поєднанні із загальним зростанням і розвитком міських поселень, зростанням питомої ваги міського населення, поширенням міського способу життя в певному регіоні, країні, світі [3, с. 248].

Науковці виділяють два підходи до визначення етапів розвитку урбанізації у світі.

Згідно з першим підходом, процес урбанізації пройшов два етапи [4, с. 148]:

- перший характеризується великими переміщеннями сільського населення в міста, зростанням кількості міст, концентрацією і накопиченням економічного, культурного потенціалу у великих містах.

- на другому етапі відбувається поширення сформованих стандартів міської культури через засоби масової комунікації (преса, радіо, телебачення) та їх освоєння населенням дрібних міст і сільських поселень.

У другому підході дослідники виділяють уже 3 етапи розвитку урбанізації у світі [4, с. 133]:

1) початковий етап – XIX століття. Процес урбанізації розпочався в Європі та Північній Америці;

2) перша половина XX століття. Цей етап характеризується прискоренням зростання міського населення і поширенням урбанізації майже на всі регіони світу;

3) друга половина XX століття. Для цього етапу характерне ще більше прискорення

темтів зростання міського населення, розвиток великих міст, перехід від точкового міста до агломерації, а також формування мегалополісів, що призводить до поширення міського способу життя на сільську місцевість.

Головними факторами, які дозволяють відрізнити міський населений пункт від сільського, є значна чисельність населення і коефіцієнт населення, зайнятого не в сільському господарстві.

Рушійними силами урбанізації є розвиток продуктивних сил, технічний і соціальний прогрес, розширення меж суспільного поділу праці, зростання продуктивності праці в сільському господарстві, збільшення територіальної і соціальної рухливості населення.

На процеси урбанізації впливають певні чинники, серед них є такі [5, с. 29]:

1) історичний. Під час розселення населення першочергове значення мають історичні фактори. Ті райони, які були густозаселеними в часи, коли формувалася людина сучасного типу, або існували могутні цивілізації Давнього світу, залишаються й нині такими. Це Європа та Південна і Східна Азія. Також напрями потужних міграційних потоків із Європи після епохи Великих географічних відкриттів призвели до більшої густоти населення саме східного узбережжя Америки.

2) соціально-економічні. Із давніх часів люди прагнуть жити в тих районах, які є більш організованими, які раніше почали розвиватися і життя в яких є більш цивілізованим. Саме тому процеси міграції населення є неминучими.

3) природні. Зараз цей чинник не є таким актуальним, як раніше, адже в минулому поселення людей тягнулося жити там, де кращі природні умови, які допомогли б їм вижити, але сьогодні це є не зовсім так.

4) на сучасному етапі розвитку людства важливим чинником урбанізації є інновації, адже велика кількість людей переміщується до міста саме через те, що там високий розвиток інновацій та технологій, що сприяє підвищенню рівня якості життя.

Існує декілька основних напрямів урбанізації:

- збільшення кількості міст, зокрема мегалополісів, становлення і поширення нових форм розселення – урбанізованих територій, міст – супутників, агломерацій;

- збільшення кількості міського населення, концентрація його в найбільших містах;

- перетворення міст у найбільш важливі елементи системи розселення, підвищення ролі міста в житті суспільства;

– поширення міського способу життя і типових елементів міської культури на все суспільство.

Сучасна урбанізація як всесвітнє явище має три спільні риси, притаманні для більшості країн:

1) швидкі темпи зростання кількості міського населення.

Вагоме зростання міст-гігантів розпочалося у світі з другої половини ХХ ст. До 1800 р. понад 90% світового населення жили в сільській місцевості, а вже у 2000 роках рівень урбанізації почав сягати близько 40%. У середньому міське населення щороку збільшується приблизно на 50 млн. осіб (див. рис. 1).

Із цього графіка можна зробити висновок, що процеси урбанізації розвиваються дуже стрімко, адже в Японії в 1900 роках частка міського населення становила 13%, а вже у 2016 році цей показник зріс до 91,46%. Згідно зі статистичними даними ЦРУ, на 2018 рік у Японії в містах проживає 91,6% населення країн;

2) зосередження населення і господарств переважно у великих містах.

Це пояснюється характером виробництва, ускладненням його зв'язків із наукою, освітою. Крім того, великі міста повніше задовольняють духовні потреби людей, краще забезпечують достаток і різноманітність товарів і послуг, доступ до інформаційних даних та технологій;

3) «розповзання» міст, розширення території.

Для сучасної урбанізації особливо властивим є перехід від простих до групових форм

міського розселення – від звичайного «точкового» міста до міських агломерацій – компактних територіальних угруповань міських і сільських поселень. Ядрами найбільших міських агломерацій стають столиці, найважливіші промислові й портові центри. Натепер найбільшою агломерацією у світі є Йокогама, місто в Японії, де на території 8547 кв. м. проживає 38,050 млн. чол. [6].

Особливості сучасної урбанізації полягають в її динамізмі, в активному впливі на формування соціального простору, у виникненні нових форм організації міського життя, що стають центрами не лише державного, а подекуди й міжнародного, світового значення.

Урбанізація в різних країнах і регіонах має певні відмінності, зокрема неоднакові рівні й темпи. У розвинутих країнах рівень урбанізації в середньому становить 72%, а в країнах, що розвиваються, – 32%.

Темпи урбанізації багато в чому залежать від її рівня. У наші дні міське населення в країнах, що розвиваються, зростає в 4,5 рази швидше, ніж у розвинутих. Високі темпи зростання чисельності городян у країнах, що розвиваються отримали назву «міський вибух». Він супроводжується зростанням кількості великих міст та міст-мільйонерів. На них припадає 1/6 усього щорічного приросту міських мешканців [7].

За рівнем урбанізації всі країни світу можна поділити на чотири великі груп :

- високоурбанізовані країни – рівень урбанізації сягає понад 80%;
- високоурбанізовані країни – від 50% до 80%;

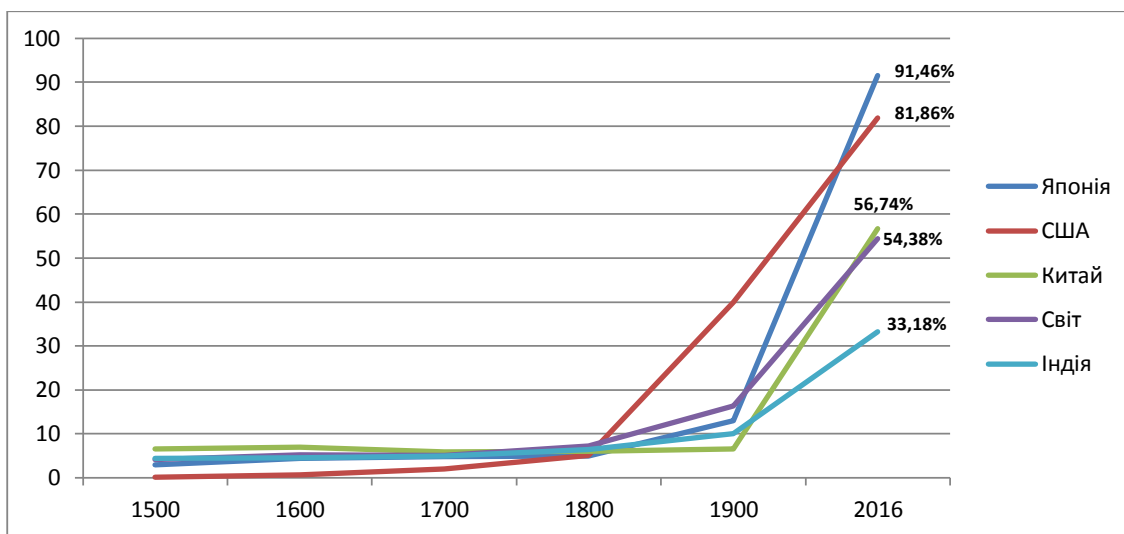

Рис. 1 Динаміка частки міського населення в провідних країнах та світі з 1500 р. до 2016 р. [2]

– середньоурбанізовані країни – від 20% до 50%;

– низькоурбанізовані країни – рівень урбанізації складає менше 20%.

Найбільш урбанізованими є регіони, що відрізняються високим рівнем економічного росту. Частка міського населення в Північній Америці становить 86%, Європі – 77%, Латинській Америці – 75%, Східній Азії – 47%, Південній Азії – 35%.

Міське населення світу зросло з 751 мільйона до 4,2 мільярда осіб із 1950 року до 2018 року. Прогнозується збільшення населення планети до 9,8 мільярдів чоловік до 2050 року. За оцінками, у містах будуть жити удвічі більше людей (6,7 мільярда), ніж у сільській місцевості (3,1 мільярда) [9]. Чому ж люди так прагнуть жити в місті?

Сучасне місто забезпечує більшість людей, які в ньому проживають, широкими і різноманітними умовами праці. А також у місті забезпечується належний рівень медичного обслуговування. Місто характеризується високим рівнем благоустрою. У містах розвинута мережа міського транспорту. Заклади культури забезпечують міським жителям культурний відпочинок, задовольняють естетичні і пізнавальні потреби. Місто дає можливість займатись спортом, творчістю та іншими формами самовираження особистості.

Незважаючи на переваги міського життя, міське середовище для людей є штучним і відірваним від природного. Штучне міське середовище шкідливо впливає на здоров'я населення через забруднення атмосферного повітря, дефіцит сонячного проміння, якість питної води, а також скупченість населення, недостатність зелених насаджень тощо.

Небезпеку для здоров'я людей у місті становлять шумові, вібраційні навантаження, транспортні проблеми, вплив електричних, магнітних, електромагнітних, іонізуючих випромінювань. Такі «переваги» міського життя сприяють виникненню хвороб та швидкому розповсюдженню через високу щільність населення. Через це збільшується захворюваність та смертність населення, формуються патології у дітей.

У зв'язку з урбанізацією велика кількість землі постійно передається під будівництво промислових підприємств, житлових будинків і комунальних господарств. Передана місту земля не тільки вилучається з сільськогосподарського обороту, на ній практично повністю знищуються рослини і тварини. Звірі й птахи, які можуть мігрувати в інші місця, не завжди знаходять там необхідні умови для проживання.

Слід зазначити, що люди, які живуть у містах, не відрізняються стійким імунітетом до різних хвороб. Городяни частіше страждають від захворювань кровоносної, нервової та ендокринної систем.

Міське населення зростає швидше, ніж розвивається інфраструктура.

Багато міських зон ростуть за рахунок занепаду сільських регіонів, що змушує збожілих жителів сільських районів переїжджати в міста в пошуках роботи. Зазвичай новоприбулим не вдається знайти те, що було метою переселення, вони стають міськими бідняками. Після переїзду в місто вони часто стикаються з такими проблемами, як:

– відсутність житла. Унаслідок відсутності будинків переселенці нерідко будують укриття на околиці міста, на землях, які належать

Таблиця 1

Класифікація країн за рівнем урбанізації, станом на початок 2018 р.

Дуже високий рівень, понад 80%		Високий рівень, від 50% до 80%		Середній рівень, від 20% до 50%		Низький рівень, менше 20%	
Кувейт	100	Палау	79,9	Тайланд	49,9	Непал	19,7
Монако	100	Коста Ріка	79,3	Філіпіни	46,9	Шрі-Ланка	18,5
Сінгапур	100	Греція	79,1	Єгипет	42,7	Самоа	18,2
Ватикан	100	Білорусь	78,6	Пакистан	36,7	Руанда	17,2
Бельгія	98,0	Німеччина	77,3	Індія	34,0	Малаві	16,9
Японія	91,6	Росія	74,4	Таджикистан	27,1	Нігер	16,4
Австралія	86,0	Україна	69,4	Афганістан	25,5	Ліхтенштейн	14,3
Великобританія	83,4	Польща	60,1	Уганда	23,8	Папуа Нова Гвінея	13,2
США	82,3	Словаччина	53,7	Чад	23,1	Бурунді	13,0
Канада	81,4	Намібія	50,0	Ефіопія	20,8	Карибські о-ви	9,1

Джерело: побудовано автором за даними [8]

державі. Ці землі, як правило, непридатні та небезпечні для проживання. Це береги річок, круті схили і землі після меліорації.

– відсутність необхідної інфраструктури. Нерідко в будинках новоприбулих немає електрики, водопроводу, каналізації та інших комунальних послуг.

За останні 50 років кількість жителів бідних районів збільшилася з 35 мільйонів до більш ніж 900 мільйонів. Протягом наступних 30 років воно може подвоїтися. Жителі таких районів складають більшість міського населення в Африці і Південній Азії [1].

Тому в міському середовищі потрібно всіма засобами відтворювати природні умови за рахунок озеленення, створення штучних водоймищ, запобігати забрудненню повітря, водних ресурсів, ґрунтів, збільшуючи «життєвий» простір для громадян.

Висновки з цього дослідження. Великі міста є двигуном світової економіки, культурними, історичними, духовними, політичними та інноваційними центрами.

Процеси урбанізації у світі зростають усе більшими темпами, все більше людей прагне до саморозвитку, до кращих умов життя, до перспективної роботи.

Збільшення кількості міських поселень проходить настільки інтенсивно, що за попередніми оцінками до 2050 року в них буде проживати 6,7 млрд. осіб. Сучасні демографічні тенденції сприяють тому, що вже зараз 180 000 осіб щоденно переїжджає до міста. За прогнозами спеціалістів ООН, це призведе до того, що на початку 2050 року в містах про-

живатимуть 68% усього населення світу.

Однак такий приплив людей до міста призводить і до негативних наслідків, особливо для навколишнього середовища.

Розвиток людської цивілізації неможливий без раціональної взаємодії з природою. Людина отримує все необхідне для життя: енергію, продуктів харчування, матеріали, бере від природи емоційну та естетичну наснагу.

Урбанізація негативно впливає на всі компоненти біосфери. Великі міста забруднюють атмосферне повітря в результаті руху різних видів транспорту, а також викидів із промислових підприємств, тепло- й електростанцій. Будівництво багатоповерхівок має негативні наслідки для ґрунтів. Міста є екосистемами, створеними штучно, в яких втрачено те видове різноманіття рослин і тварин, яке заселяло цю територію раніше.

Урбанізовані території характеризуються великим використанням водних ресурсів для різних господарсько-побутових та промислових потреб. З огляду на те, що всі води неминуче потрапляють у Світовий океан, міста вносять до нього токсичні речовини.

Для покращення екологічної ситуації у світі необхідно здійснювати озеленення міст, а також намагатися зробити робочі місця в селах, щоб якомога менше людей прагнули покинути свій рідний дім.

Отже, урбанізація – це зростання міст унаслідок переміщення населення із сільських районів у пошуках кращої роботи та кращих умов для життя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. United Nations Department of Economic and social affairs. 2018 Revision of World Urbanization Prospects. URL: <https://www.un.org/development/desa/publications/2018-revision-of-world-urbanization-prospects.html>
2. Hannah Ritchie. Urbanization. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ourworldindata.org/urbanization>
3. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії. Одеса: Астропринт. 2001. С. 560
4. Озерова Г.Н., Покішевський В.В. Географія світового процесу урбанізації. Київ: Знання, 2001. С. 455
5. Бичек М.О. Сучасні тенденції світового процесу урбанізації. КНЕУ. 2014. № 3. С. 88–114
6. Demographia. World Urban Areas. URL: <https://web.archive.org/web/20180503021711/http://www.demographia.com/db-worldua.pdf>
7. Динаміка світового процесу урбанізації. URL: <http://www.geograf.com.ua/geoinfocentre/20-human-geography-ukraine-world/721-dinamika-svitovogo-protse-su-urbanizatsiji>
8. Central Intelligence Agency. The World Factbook. URL: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2212.html>
9. Інформаційне агентство 1NEWS Урбанізація в світі набирає шалені темпи. URL: <https://1news.com.ua/svit/urbanizatsiya-v-sviti-nabiraye-shaleni-tempi.html>

REFERENCES:

1. United Nations Department of Economic and social affairs. 2018 Revision of World Urbanization Prospects. Available at: <https://www.un.org/development/desa/publications/2018-revision-of-world-urbanization-prospects.html>
2. Hannah Ritchie. Urbanization. Available at: <https://ourworldindata.org/urbanization>
3. Topchiiev O. H. (2001) *Osnovy suspilnoi heohrafii* [Foundations of social geography]. Odessa: Astroprint, p. 560
4. Ozerova H. N., Pokishevskii V. V. (2001) *Heohrafiia svitovoho protsesu urbanizatsii* [Geography of the global urbanization process]. Kyiv: Znania, p. 455
5. Bychek M.O. (2014) *Suchasni tendentsii svitovoho protsesu urbanizatsii* [Modern tendencies of the global urbanization process]. Kyiv: Kyiv National Economic University, pp. 88-114
6. Demographia. World Urban Areas. Available at: <https://web.archive.org/web/20180503021711/http://www.demographia.com/db-worldua.pdf>
7. *Dynamika svitovoho procetsu urbanizatsii* [The dynamics of the global urbanization process]. Available at: <http://www.geograf.com.ua/geoinfocentre/20-human-geography-ukraine-world/721-dinamika-svitovogo-protsesu-urbanizatsiji>
8. Central Intelligence Agency. The World Factbook. Available at: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2212.html>
9. *Informatsiine ahentstvo 1NEWS Urbanizatsiia v sviti nabyraie shaleni tempy* [Urbanization in the world is gaining momentum]. Available at: <https://1news.com.ua/svit/urbanizatsiya-v-sviti-nabiraye-shaleni-tempi.html>

Urbanization as a trend to society development: international aspects

Bakulina H.Y.

Student,
Uzhhorod National University

The twenty-first century is the age of urbanization, when there is a rapid change not only of the human, but also a change in the system of values, norms of behavior, intelligence. Such a phenomenon encompasses the social and demographic structure of the population, its way of life, and culture.

The big cities are the engine of the world economy, cultural, historical, spiritual, political and innovative centers. Urbanization processes in the world are growing at an ever-increasing pace, with more and more people striving for self-development, for better living conditions, for promising work.

Urbanization is a gradual change in the place of residence of the human population from rural to urban areas, combined with the general growth and development of urban settlements, an increase in the proportion of urban population, the spread of urban lifestyles in a particular region, country, and the world.

The driving forces of urbanization are the development of productive forces, technical and social progress, the expansion of the framework of the social division of labor, the growth of labor productivity in agriculture, the increase of territorial and social mobility of the population.

Dynamism, active influence on the formation of social space, the emergence of new forms of organization of urban life, becoming centers not only of the state, but also of the international, world significance are the main features of modern urbanization.

However, urbanization processes have a negative impact on the environment. Large cities pollute the environment as a result of the movement of various types of transport, as well as emissions from industry.

It can be concluded that the urbanization processes in the world over the past decades have emerged as one of the main factors in the socio-economic development of both individual regions and national economies. Recent studies prove that urbanization should be considered not only as a geographical, historical, socio-demographic, but also economic process. It should be borne in mind that large-scale urbanization processes affect the economic growth of the national economy by increasing the volume of capital investments in the economy, infrastructure development, increasing demand and supply, the development of rural regions and innovative urban development.